

УДК 378:37.091.12.011.3-051:78

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО РОЗВИТКУ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ****Скорик Т. В., Дорошенко К. С.**

У статті розглянуто сутність комунікативної компетентності школярів, яка проявляється як здатність до сприймання та інтерпретації творів мистецтва, а також діалогічної взаємодії у мистецькій діяльності. Автори наголошують, що ефективність розвитку комунікативної компетентності учнів можлива за умови усвідомлення школярами змісту комунікативної діяльності, що полягає не тільки у здатності до розуміння та правильного транслювання інформації, а й активного слухання співрозмовника, співпереживання та рефлексивного усвідомлення значущого змісту. Визначено роль музичного мистецтва у розвитку комунікативної компетентності у процесі музичної діяльності та інтерпретації музичних творів. Особливість розвитку комунікативної компетентності учнів на уроках музики пов'язана також із творчими аспектами музичної діяльності, а саме із стимулюванням фантазії та уяви учнів, імпровізуванням та експериментуванням. Пропонується структура готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до розвитку комунікативної компетентності учнів, яка включає змістову, процесуальну та рефлексивну компоненту. Визначаються першочергові та підпорядковані педагогічні умови, необхідні для ефективного процесу фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Конкретизовано педагогічні умови, що забезпечують готовність майбутніх вчителів до розвитку комунікативної компетентності учнів, серед яких визначено важливість практичної підготовки, діалогічної взаємодії та рефлексивних методів навчання. Наголошується, що здатність учителя до спілкування з учнями засобами музичного мистецтва, трансляція їм власного досвіду художньо-педагогічного спілкування, сприяє розвитку комунікативної компетентності школярів, їхньому особистісному зростанню, формуванню ціннісних орієнтацій та розвитку музично-естетичної культури.
***Ключові слова:** комунікативна компетентність учнів, професійна підготовка, комунікативна компетентність вчителя, педагогічні умови, вчитель музичного мистецтва, готовність до професійної діяльності.*

В статье рассматривается содержание коммуникативной компетентности учеников младшей школы, которая проявляется как способность к восприятию и интерпретации произведений искусства, а также диалогическому взаимодействию в сфере искусства. Определено роль музыки в развитии коммуникативной компетентности школьников. Предложена структура готовности будущего учителя музыкального искусства к формированию коммуникативной компетентности школьников, которая включает содержательную, процессуальную и рефлексивную компоненту. Конкретизировано педагогические условия формирования такой готовности в процессе профессиональной подготовки в высшем учебном заведении. Подчеркивается, что способность учителя к общению с учениками средствами музыки, передача им собственного опыта художественно-педагогического общения, способствует развитию коммуникативной компетентности школьников, их личностному росту, формированию ценностных ориентиров и развитию музыкально-эстетической культуры в целом.

***Ключевые слова:** коммуникативная компетентность учеников, профессиональная подготовка, коммуникативная компетентность учителя, педагогические условия, учитель музыкального искусства, готовность к профессиональной деятельности.*

In this article it is discussed the essence of communicative competence of schoolchildren, which manifests itself as the ability to perceive and interpret works of art, as well as dialogical interaction in artistic activity. The authors emphasize that the effectiveness of development communicative competence of students is possible only when students realize the essence of communicative activity, which consists not only in the ability to understand and properly broadcast information, but also involves an active listening of the interlocutor and empathy, reflexive awareness of meaningful content. It is determined the role of musical art in the development of communicative competence in the process of musical activity and the interpretation of musical works. The peculiarity of the development of communicative competence of students at music lessons is also connected with creative aspects of musical activity, namely, with the stimulation of fantasy and imagination of students, improvisation and experimentation. It is proposed the structure of readiness of future teachers of musical art for the development of communicative competence of students, which includes content, procedural and reflexive component. There are determined the primary and subordinate pedagogical conditions which are necessary for effective process of professional training of the future teacher of musical art. It is concretized the pedagogical conditions which ensure the readiness of future teachers for the development of communicative competence of students, in particular, the importance of practical training, dialogic interaction and reflexive teaching methods. It is emphasized that the teacher's ability to communicate with students through means of musical art, the translation of their own experience of artistic and pedagogical communication, promotes the development of communicative competence of schoolchildren, their personal growth, the formation of value orientations and the development of musical and aesthetic culture.

Key words: communicative competence of students, professional training, communicative competence of teacher, pedagogical conditions, teacher of musical art, readiness for professional activity.

Постановка проблеми. Відповідно до запитів сучасного суспільства значно зростають вимоги до особистості вчителя мистецьких дисциплін, його здатності використовувати набутий професійний досвід у розвитку особистості учня, формування у нього соціальних компетентностей. Комунікативна компетентність школярів, що проявляється як здатність до сприймання та інтерпретації творів мистецтва, а також діалогічної взаємодії у мистецькій діяльності, є важливою складовою соціальної компетентності та сприятиме вибудові культури життєдіяльності особистості у майбутньому. Отже, підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва до формування комунікативної компетентності є важливою складовою професійної підготовки у закладах вищої освіти. Це пов'язується також зі зростанням соціокультурної ролі вчителя музичного, як транслятора національних і світових культурних цінностей людства, у розвитку духовності та художньо-естетичної культури учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні аспекти фахової підготовки майбутніх учителів досить ґрунтовно висвітлені у психолого-педагогічній та науково-методичній літературі. Загальнопедагогічні засади професійної освіти майбутніх учителів висвітлюються у працях І. Беха, І. Зязюна, І. Підласого, М. Фіцули, М. Ярмаченка та ін.; проблеми професійної підготовки педагогів-музикантів та сучасної теорії мистецької та музично-педагогічної освіти розглядаються у працях О. Олексюк, Л. Масол, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової та ін.; методичні аспекти підготовки майбутнього вчителя музики виокремлені в дослідженнях Л. Арчажникової, А. Козир, В. Муцмахера та ін.

Значну увагу науковці приділяють також комунікативній культурі вчителя та розвитку його комунікативної компетентності. Структура педагогічного спілкування та комунікативні вміння вчителя у дослідженнях В. Абрамян, О. Бодальова, Н. Бутенко, А. Годлевської, В. Кан-Калика, А. Капської, О. Леонтєва та ін.

У галузі музично-педагогічної освіти дослідження спрямовані на різні аспекти професійного педагогічного спілкування: формування комунікативних якостей вчителя музики (Л. Арчажнікова, О. Апраксина, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Щолокова та ін.); формування досвіду художньо-педагогічного спілкування майбутнього

вчителя музики (І. Сипченко); особливості спілкування на уроках музики (Н. Антонець); професійне становлення вчителя в процесі спілкування з мистецтвом (В. Орлов); формування комунікативних умінь вчителя музики (Л. Василевська-Скупа) тощо.

Проте проблема підготовки вчителя музичного мистецтва до формування комунікативної компетентності школярів висвітлена не достатньо. Відсутні спеціальні дослідження педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до розвитку комунікативної компетентності учнів, визначення критеріїв та рівнів сформованості такої готовності. Також у професійній підготовці вчителів музичного мистецтва неповно використовуються можливості фахових дисциплін, які, на наш погляд, мають значний потенціал для підготовки студентів до формування комунікативної компетентності учнів.

Мета статті: визначити педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз останніх досліджень з даної проблеми, дає підстави стверджувати, що більшість авторів визначають *комунікативну компетентність молодшого школяра як володіння* складними комунікативними уміньми й навичками, що ґрунтуються на: знаннях звичаїв, традицій, етикету, культурних надбань і обмежень у сфері спілкування; дотриманні етичних норм щодо використання комунікативних засобів у контексті національних звичаїв і традицій; формуванні адекватних умінь комунікації у процесі спілкування [1, с. 8]. Основними чинниками формування комунікативної компетентності молодших школярів є оточення, набуття суб'єктного досвіду в процесі комунікації в умовах навчальної діяльності, гри, повсякденного життя, дослідження природи, символічної репрезентації (театральні вистави; малювання і живопис; музика і танці) [1, с.10]. Музичне мистецтво через музичну діяльність та інтерпретацію музичних творів збагачує словниковий запас дітей та розвиває невербальні аспекти спілкування, як-от: міміка, жести, пантоміміка. У процесі роботи над співочим голосом формуються всі параметри техніки мовлення: дихання, дикція, тембр, інтонація, темп, ритм, тембр тощо. Отже, музичне мистецтво-невичерпне джерело розвитку комунікативної компетентності школярів, і формування готовності вчителів до такої діяльності – є одним із важливих завдань фахової підготовки.

Готовність до будь-якого виду діяльності передбачає наявність змістової, процесуальної та мотиваційної компонент. Готовність вчителя до формування комунікативної компетентності учнів можна розглядати також як єдність змістової, процесуальної та рефлексивних компонент. *Змістова компонента* готовності до розвитку комунікативної компетентності школярів передбачає розуміння сутності такої компетентності, перш за все. Ефективності розвитку комунікативної компетентності учнів можлива за умови усвідомлення школярами сутності комунікативної діяльності, яка полягає не тільки у здатності розуміти та правильно транслювати інформацію, а й передбачає активне слухання співрозмовника та співпереживання, рефлексивне усвідомлення значущого змісту. Отже, у комунікативній взаємодії поєднуються емоційне та раціональне сприйняття інформації. Тому музичне мистецтво може виступати як вагомий чинник розвитку комунікативної компетентності школярів у процесі художньо-педагогічного спілкування вчителя та учнів, за умови психологічно комфортної атмосфери суб'єк-суб'єктної взаємодії. Особливість розвитку комунікативної компетентності учнів на уроках музики пов'язана також із творчими аспектами музичної діяльності, а саме із стимулюванням фантазії та уяви учнів, імпровізуванням та експериментуванням.

Процесуальна компонента готовності передбачає сформовану комунікативну компетентність самого вчителя музичного мистецтва, яку можна розглядати як інтегративну якість особистості, що опосередковує професійно-педагогічну діяльність, спрямовує на налагодження, підтримку та розвиток доцільної педагогічної взаємодії з усіма учасниками навчально-виховного процесу та забезпечує ефективне використання засобів музичного мистецтва у цій взаємодії [3]. Це вербальні та невербальні засоби впливу: мова жестів, міміки, пантоміміки, володіння голосом та виконавські уміння, які забезпечують передачу музичної інформації на рівні співпереживання та співвідчуття.

Процесуальна складова обумовлюється вмінням чітко, зрозуміло, доступно висловлювати думки, почуття, володіти професійною термінологією та обирати вербальні засоби відповідно до особливостей конкретної комунікативної ситуації; вмінням переконувати учнів, заохочувати, аргументувати свої думки та пояснювати вимоги.

Процесуальна компонента включає артистизм як здатність наснажувати та надихати учнів на діяльність, створювати атмосферу сприятливого психологічного налаштування; володіння внутрішнім самопочуттям, власним емоційним станом; володіння сугестивними психологічними засобами впливу (навіювання, переконання); оперування вербальними і невербальними засобами впливу на учнів.

Рефлексивна компонента передбачає належне сприйняття та розуміння суб'єктів педагогічної взаємодії: вміння слухати школярів, встановлювати з ними психологічний контакт на основі емпатії, рефлексії, ідентифікації себе з іншим; уміння враховувати індивідуальні особливості дітей (психологічні особливості комуніканта: амбавертність, інтровертність, екстравертність, домінантність, ригідність тощо).

Формування готовності студентів до розвитку комунікативної компетентності школярів передбачає посилення практичної підготовки до такої діяльності. Практичний рівень підготовки вимагає наявності умінь проводити моніторинг розвитку особистісних якостей студентів протягом навчання; аналізувати та творчо реалізувати навчальний матеріал з предмету та його методичне забезпечення в умовах аудиторної та індивідуальної роботи; стимулювати засвоєння творчих методів навчання; організувати опанування інноваційних технологій для рішення навчально-творчих завдань у процесі підготовки до професійної діяльності; забезпечити практичну орієнтацію та інструментальну спрямованість освіти для формування в студентів ключових професійних компетентностей в умовах відкритого освітнього середовища університету.

На основі визначених умов, необхідних для забезпечення процесу професійної підготовки майбутнього вчителя [2], можемо виділити такі, що сприятимуть ефективній фаховій підготовці: сприяння розвитку мотиваційного компонента готовності через трактування його як професійно необхідної якості; розширення та систематизація змісту когнітивного компонента готовності через реалізацію системи "сприймання–аналіз–інтерпретація"; поглиблення операційного компонента рефлексивним механізмом, що сприятиме поєднанню керівництва та самоуправління процесом формування готовності до професійної діяльності.

Конкретизація формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до розвитку комунікативної компетентності школярів можлива за наступних педагогічних умов:

- збалансованість теоретичної та практичної підготовки, зокрема включення до програм з фахових дисциплін обов'язкового мовленнєвого практикуму;
- забезпечення комфортної психологічної атмосфери навчання, яка сприятиме самовиявленню студентів;
- створення мистецького освітнього середовища, яке поєднує навчальну діяльність із концертно-виконавською та педагогічною практикою;
- забезпечення діалогічності у процесі фахової підготовки, передовсім комунікативної взаємодії у тріаді "викладач – музичний твір – студент";
- запровадження системи інтерактивних занять, на яких виробляється власний стиль комунікативної взаємодії;
- перевага рефлексивних методів навчання, які розвивають емпатійність та здатність до розуміння інших;
- розвиток творчої складової діяльності студентів системою індивідуальних завдань пошукового характеру;
- використання потенціалу музичних фахових дисциплін, виходячи з тези "музика – це універсальна мова спілкування".

Висновок. Готовність вчителя музики до розвитку комунікативної компетентності школярів становлять сформовані на основі засвоєних знань, навичок і практичного досвіду способи та прийоми педагогічної діяльності, які забезпечують реалізацію комунікативної функції. Здатність учителя до спілкування з учнями

засобами музичного мистецтва, трансляція їм власного досвіду художньо-педагогічного спілкування, сприяє розвитку комунікативної компетентності школярів, їхньому особистісному зростанню, формуванню ціннісних орієнтацій та розвитку музично-естетичної культури в цілому.

Подальшого наукового пошуку потребують питання щодо обґрунтування найбільш ефективних форм та методів формування готовності вчителів мистецтва до розвитку комунікативної та інших соціально значущих компетентностей учнів засобами музичного мистецтва та інших видів мистецтв.

Література

1. Залібовська-Ільніцька З. В. Підготовка майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Залібовська-Ільніцька З. В. ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2007. – 19 с.

2. Процес професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.shag.com.ua/dnipropetrovseka-akademiya-muziki-im-m-glinki-kafedra-istoriya.html>. – Назва з екрана.

3. Скорик Т. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва / Т. В. Скорик // Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки". – Ніжин : НДУ, 2016. – № 3. – С. 108–111.